

**ГЕНДЕРНООРІЄНТОВАНІ ПРАКТИКИ
РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
(НА ПРИКЛАДІ МЕРЕФ'ЯНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ГРОМАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Гарагата Т. В.

Наук. керівн.: канд. екон. наук, доц. **Бібік Н. В.**,

д-р філос. наук, доц. **Фесенко Г. Г.**

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова

Об'єднані територіальні громади (ОТГ) утворюються в рамках реформи децентралізації України, з метою забезпечення ефективного управління територією для якісного життя місцевої громади. Повноваження, ресурси і відповідальність передаються від центральної влади на місця, і так розбудовується економічно спроможна та соціально справедлива спільнота. Мешканцям ОТГ, як міських, так і сільських, стають доступнішими та якіснішими послуги, й у цілому забезпечуються більш сприятливі умови життя. В об'єднаних громадах зростає активність людей щодо сталого розвитку громади. А це, зі свого боку, зумовлює інтерес і до втілення принципів гендерної рівності на рівні локальної спільноти.

Наголошується на необхідності інтеграції гендерного підходу у місцеві стратегічні документи та програми, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програми економічного і соціального розвитку України», Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», постанов Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» та «Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку». Інтеграція гендерного підходу (gender mainstreaming) – це глобально прийнята стратегія для просування гендерної рівності, яка дає змогу гендерним перспективам і гендерній рівності бути в центрі політики, досліджень, адвокатування/діалогу, законодавства, розподілу ресурсів тощо; вона означає оцінку впливу будь-якої

запланованої дії на жінок і чоловіків, включаючи законодавство, стратегії або програми, в усіх сферах і на всіх рівнях. Ця стратегія створена, щоб зробити жіночі, так само як і чоловічі, очікування та потреби у рівній мірі складовою стратегій і програм [1].

ОТГ здійснюють спроби інтеграції гендерного підходу в стратегічне планування. Наприклад, Мерэф'янська міська об'єднана територіальна громада Харківської області, що була створена 29 березня 2016 року, станом на квітень 2020 року розробила проект рішення щодо затвердження плану дій із забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків [2]. На думку секретаря Мерэф'янської міськради Тетяни Дьяченко, у Мерэф'янській ОТГ жінки беруть активну участь у розбудові громади. В депутатському корпусі є 14 жінок (із 34), а з 15 тисяч мешканок громади щонайменше 4 тисячі долучені до роботи Жіночої ради – консультативно-дорадчого органу при міській раді [3]. Успішна активна жінка-лідер робить успішною усю громаду [4]. У Мерэф'янській ОТГ молодіжне жіноче лідерство також стає «трендом нового самоврядування». До складу Молодіжної ради Мерэф'янської громади (усього 25 членів та членкинь) входять 16 жінок, у тому числі голова, усі голови комітетів (усього – 4, голова комітету PR – авторка статті) [5].

Загальновідомо, що достатня присутність жінок в системі самоорганізації громади дозволяє передбачити відповідні гендерночутливі перетворення, включення відповідних показників у стратегічний розвиток ОТГ тощо. З цією метою у Мерэф'янській ОТГ розпочато оцінювання стану гендерної рівності, з використанням інструментарію, розробленого в рамках проекту «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE) на основі методології Ради європейських муніципалітетів та регіонів. Також розроблено «План дій із забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків Мерэф'янської міської об'єднаної територіальної громади» (далі – План), у якому визначено шість дій [6]:

1. Удосконалення інституційних механізмів і нормативно-правового забезпечення реалізації політики гендерної рівності.

2. Врахування гендерних потреб на кожному етапі розробки місцевої політики.

3. Забезпечення збору даних, розподілених за статтю.

4. Підвищення рівня кваліфікації представників органів місцевого самоврядування та зацікавлених сторін з питань реалізації гендерної політики.

5. Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з питань гендерної рівності.

6. Запровадження конкретних заходів/дій/практик для забезпечення гендерної рівності у виконавчих органах ОМС та комунальних підприємствах/установах/організаціях.

Важливо, що кожна з шести дій має здійснюватися шляхом виконання певних завдань. Наприклад, перша дія передбачає виконання трьох завдань: 1) удосконалити інституційні механізми реалізації політики гендерної рівності, 2) удосконалити нормативно-правове забезпечення реалізації політики гендерної рівності, 3) запровадити сучасні фінансові інструменти реалізації політики гендерної рівності. Для виконання кожного завдання передбачена низка заходів. Аналіз змісту плану дій засвідчує масштабність гендерних перетворень у Мерэф'янській ОТГ. Наприклад, для виконання завдання 3 дії 1 протягом 2020 року мають бути виконані такі заходи:

1.3.a.1 Застосовувати в роботі ОМС Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі (Наказ Міністерства фінансів України від 02.01.2019 року № 1).

1.3.a.2 Організувати систематичні консультації для представників ОМС щодо застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі.

1.3.a.3 Проводити систематичний моніторинг та контроль застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі.

1.3.b.1 Провести гендерний бюджетний аналіз існуючих галузевих програм, надати рекомендації щодо подолання гендерних розривів.

1.3.b.2 Опрацювати рекомендації щодо застосування гендерно орієнтованого підходу в галузевих програмах серед осіб, відповідальних за розробку та виконання галузевих програм.

1.3.b.3 Організувати систематичні консультації для представників ОМС щодо впровадження гендерно орієнтованого підходу в галузеві програми.

1.3.b.4 Проводити систематичний моніторинг та оцінку галузевих програм щодо застосування гендерно орієнтованого підходу протягом 2020 р. відділ соціально-економічного розвитку та бюджету.

1.4.a.1 Розробити процедури для впровадження системи відстеження бюджетних коштів, виділених на просування гендерної рівності.

1.4.a.2 Проводити аналіз витрат на просування гендерної рівності.

1.4.а.3 Готувати щорічні звіти щодо обсягу коштів, спрямованих на досягнення гендерної рівності.

1.4.б.1 Оприлюднювати інформацію/звіти щодо розподілу бюджетних коштів на забезпечення гендерної рівності через веб-сайти місцевих органів влади, ЗМІ та інші засоби.

1.4.б.2 Готувати та публікувати різну аналітичну інформацію з означеного питання.

Зазначається, що успішне виконання цих заходів буде можливим, зокрема, через виконання дії 3 Плану – «Забезпечення збору даних, розподілених за статтю». Примітно, що секретар Мереф'янської міськради Тетяна Дьяченко повідомила громадськість, що наприкінці 2019 року депутати «переглянули абсолютно всі свої цільові програми, зробивши їх гендерно чутливими. Для цього прорахували всі кількісні та якісні показники по чоловіках, жінках, по всіх вікових категоріях. І зрозуміли, які послуги, кому, як та в якому обсязі потрібно надавати» [3]. Водночас на офіційному сайті Мереф'янської громади поки що відсутня відповідна гендерна статистика.

За «паспортом громади» [7], чисельність населення Мереф'янської ОТГ – 25734 осіб, за віковою структурою наведені такі дані: 20% молодше працездатного віку, 35% старше працездатного віку, 45% працездатного віку. Водночас статистичні дані «картки громади» складені андроцентричною мовою – усі мешканці та мешканки позначені як «чоловіки» (табл. 1) :

Таблиця 1 – Мереф'янська ОТГ: картка громади [8]

Мереф'янська громада: картка громади	
місто Мерефа – адміністративний центр громади	22299 чол.
смт Утківка	1339 чол.
селище Селекційне	1495 чол.
село Верхня Озеряна	239 чол.
село Кринички	272 чол.
село Лелюки	18 чол.
село Нижня Озеряна	163 чол.

Гендерно розподілена статистика представлена щодо педагогічних працівників закладів освіти по Мереф'янській міській ОТГ: дошкільних закладів – 35 жінок (100%), середньої освіти – 208 жінок та 18 чоловіків [8]. Що

стосується гендерної статистики серед дітей, то вона поки відсутня. Водночас у «Стратегії розвитку Мереф'янської міської об'єднаної територіальної громади до 2027 року» зберігається андрогінна лінгвістика щодо учнівських колективів: «У Мереф'янській ОТГ забезпечено стабільне функціонування 6 загальноосвітніх шкіл та 2 закладів нового типу (ліцеїв), в яких навчаються 3150 учнів. ... Багато учнів стали переможцями районних предметних олімпіад та брали участь у конкурсах науково-дослідних робіт Малої Академії Наук, серед яких 45 чоловік стали призерами олімпіад» [9, с.27].

Також на сайті громади міститься гендерна статистика щодо участі містян в опитуванні як зовнішніх стейкхолдерів комунікацій Мереф'янської міської ради та Виконавчого комітету: «долучилося 466 осіб, серед яких 71% респондентів жіночої статі та 29% – чоловічої». При цьому окремо представлена статистика, розподілена за віком: «Найактивніше до дослідження долучилася молодь (61%) та люди віком від 36 до 45 років (23%)» [11, с.22]. Водночас гендерний підхід вимагає застосування статево-вікових статистичних даних, оскільки саме такі дані дозволяють враховувати гендерні потреби містян різних вікових категорій. У «Комунікаційній стратегії Мереф'янської міської ради та її Виконавчого комітету на 2020-2022 роки» зазначено, що слід орієнтуватися на урахування інтересів широкого кола стейкхолдерів [11, с.4]. У зв'язку з цим можна виокремити сферу активності громади, що потребує обов'язкового включення до виконання заходів «Плану дій із забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків Мереф'янської міської об'єднаної територіальної громади» [2], наприклад, в частині :

1.3.б.2 Опрацювати рекомендації щодо застосування гендерно орієнтованого підходу в галузевих програмах серед осіб, відповідальних за розробку та виконання галузевих програм;

2.1.а.1 Зробити огляд стратегічних документів та нормативно-правових актів України, які містять інформацію про гендерну рівність;

2.1.г.2 Забезпечити гендерний баланс у механізмах реалізації місцевої демократії, зокрема забезпечити участь жінок і чоловіків із вразливих груп, створивши відповідні умови для їхньої участі (доступне місце, час проведення тощо);

2.1.г.3 Поширювати проекти програм, рішень тощо через інформаційні ресурси, доступні для чоловіків та жінок, які належать до різних груп, передбачаючи форми зворотного зв'язку.

Втім інтеграція гендерного підходу у розвиток громади, що уможливлює задоволення у рівній мірі потреб жінок та чоловіків, дівчат та хлопців, має спиратися на данні не про «середньостатистичну особу», а гендерно розподілену статистику. Застосування гендерного підходу дозволяє зменшувати існуючі в розвитку громади гендерні розриви [12], а це, зі свого боку, робить надзвичайно актуальною дію 3 Плану – «Забезпечення збору даних, розподілених за статтю» та відповідні завдання збирати дані щодо: населення та міграції (1), участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (2), участі жінок і чоловіків в економічному розвитку (3), а також дані, розподілені за статтю, в сферах: освіти (4), охорони здоров'я (5), соціального забезпечення послуг (6), культури, відпочинку і дозвілля (7), фізичної культури і спорту (8), захисту і безпеки (9).

Очевидним є факт, що Мерэф'янська ОТГ, як і переважна більшість новоутворених ОТГ України, тільки розпочала шлях до урахування гендерних потреб громади, усвідомлення важливості розробки гендерноорієнтованих заходів у рамках стратегій розвитку громади. Адже застосування гендерного підходу на кожному етапі циклу розробки та реалізації стратегії гарантує врахування інтересів і потреб жінок і чоловіків на принципах рівності та соціальної справедливості.

Варто зазначити, що Харківська область вже має гендерний профіль [13]: жінки складають більшість населення області – 53,67%; відсоток жіночого населення у міських поселеннях – 53,94%, у сільській місцевості – 52,58%. Загалом по області кількість чоловіків перевищує кількість жінок у віковій групі 0-39 років, але починає знижуватись у віці 40-44 роки. У віковій групі 70 років і старше жінки переважають. В міських поселеннях кількість чоловіків стає меншою за кількість жінок починаючи з 40-44 років, а в сільській місцевості – починаючи з 50-54 років. У віковій групі 70 років і старше жінки становлять 69,59% – в міських поселеннях, і 68,94% – в сільських. Тому важливим завданням є порівняти демографічні тенденції Харківської області та Мерэф'янської ОТГ. У гендерному профілі Харківської області окремо міститься інформація про жінок та чоловіків ромської національності: «у деяких районах Харківської області є постійні поселення ромського населення,

найбільші з них – у Харківському (Мереф'янська об'єднана територіальна громада)» [13, с.11].

Порівняння місцевих практик щодо визначення відповідальних за впровадження гендерної рівності на обласному рівні, на рівні ОТГ, показало наступне. В структурі Харківської обласної державної адміністрації визначено п'ять відповідальних працівників [13, с.15]: 1) Заступник голови обласної державної адміністрації, 2) Заступник директора Департаменту соціального захисту населення: Харківської ОДА - начальник управління сім'ї та соціальної підтримки населення; 3) Заступник начальника управління сім'ї та соціальної підтримки населення – начальник відділу організації оздоровлення та відпочинку дітей Департаменту соціального захисту населення Харківської ОДА, 4) Начальник відділу у справах сім'ї та по роботі з громадськістю управління сім'ї та соціальної підтримки населення Департаменту соціального захисту населення Харківської ОДА та. Головний спеціаліст цього відділу (5).

У Мереф'янській ОТГ пропонується наступне рішення в рамках Плану [2]: дія 1 – «Удосконалення інституційних механізмів і нормативно-правового забезпечення реалізації політики гендерної рівності», завдання 1 – «Удосконалити інституційні механізми реалізації політики гендерної рівності», заходи: 1.1.a.1 – Покласти повноваження за забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків на юридичний відділ Виконавчого комітету Мереф'янської міської ради; 1.1.a.2 – Сформувавати план роботи юридичного відділу, призначити відповідального за забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Отже, Мереф'янська ОТГ інституційно покладає відповідальність на один відділ – юридичний, у той час як Харківська ОДА – Департамент соціального захисту та заступник голови ОДА. Варто зазначити в Мереф'янській ОТГ призначено «персонально-відповідальних осіб з протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі»: заступницю міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради та виконуючу обов'язки старости [14]. Такі рішення цілком відповідають Плану [2] в частині дії 6 – «Запровадження конкретних заходів/дій/практик для забезпечення гендерної рівності у виконавчих органах ОМС ...», завдання 4 – Запровадити заходи/практики для забезпечення гендерної рівності у сфері протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, торгівлі людьми,

множинній дискримінації, заходи: 6.4.б.2 – Визначити серед посадових осіб органів місцевого самоврядування відповідальних за розгляд скарг та надання допомоги постраждалим від дискримінації за ознакою статі.

Застосування гендерного підходу до розвитку ОТГ також передбачає проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з питань гендерної рівності (дія 5 Плану), у тому числі, поширюючи інформацію з питань гендерної рівності через офіційний сайт громади та інших місцевих організацій (захід 5.3.1 Плану). Гендерний контент офіційного сайту Мереф'янської ОТГ широко не представлений, за виключенням заходів, проведених у громаді за підтримки міжнародних проектів: «Сприяння гендерній рівності через метод форум-театру» [15], «Запровадження гендерноорієнтованого бюджетування в об'єднаних територіальних громадах України» [16].

В рамках проекту щодо запровадження гендерно орієнтованого бюджетування у 75 ОТГ України, у м. Мерефа було проведено три тренінги (з листопада 2017 р. – квітень 2018 р) [16; 18; 19]. Відомо, що врахування інтересів та потреб мешканців ОТГ, як жінок, так і чоловіків різних вікових і соціальних груп, має відбиватися у місцевому бюджеті [20]. Щоби реалізувати відповідні гендерні практики, учасники бюджетних процесів мають бути обізнані у гендерноорієнтованому бюджетуванні (ГОБ). А здійснення технології ГОБ на постійній основі в ОТГ передбачає її інституціалізацію – закріплені в посадових обов'язках відповідних фахівців планування/виконання/моніторинг та контроль процедур ГОБ [21, с.7].

У зв'язку з цим, оцінюючи ефективність проведених заходів з ГОБ у Мереф'янській ОТГ в частині інституціалізації, можна зазначити, що такий результат поки що відсутній. Про це свідчить План [2] – дія 1 «Удосконалення інституційних механізмів і нормативно-правового забезпечення реалізації політики гендерної рівності», завдання 3 «запровадити сучасні фінансові інструменти реалізації політики гендерної рівності». У запланованих заходах - 1.3.а.(1,2,3), 1.3.б.(1,2,3,4), 1.4.а.(1,2,3), 1.3.б.(1,2) – відсутня позиція відповідального за ГОБ. Оскільки за виконання заходів завдання 2 Плану призначено відділ соціально-економічного розвитку та бюджету, а відповідальність за впровадження принципів гендерної рівності покладається

на працівника юридичного відділу, в Мерэф'янській ОТГ складається ситуація, що унеможливить стале застосування ГОБ.

Варто зазначити, що участь мерэф'янської громади у тренінгах з ГОБ є вагомим здобутком щодо виконання дії 4 Плану – «Підвищення рівня кваліфікації представників органів місцевого самоврядування та зацікавлених сторін з питань реалізації гендерної політики», завдання 1 – «Проводити системне навчання з питань гендерної рівності для представників ОМС та інших зацікавлених осіб», захід 4.2.4 – «Проводити систематичні тренінги (семінари) з посилення рівня володіння інструментами гендерного інтегрування та гендерного бюджетування».

Тренінги з ГОБ проводилися у певній логічній послідовності: перший – «базовий», мета якого – «ознайомити широке коло зацікавлених сторін із перевагами ГОБ як інструменту належного управління для місцевого розвитку» [21, с.16], другий та третій – «для гендерних бюджетних груп», що мали бути створені розпорядженням голови ОТГ [21, с.18]. Учасники й учасниці першого тренінгу отримали інформацію про важливість проблеми гендерної рівності/нерівності, як виявляються «гендерні розриви» у різних сферах життєдіяльності, а також «навіщо враховувати потреби жінок і чоловіків, які належать до різних вікових і соціальних груп населення, у стратегіях, проектах, програмах, бюджетах» [21, с.16]. Цільова група базового тренінгу – керівництво органів місцевого самоврядування, старости, спеціалісти фінансово-економічної сфери, соціальної сфери, галузевих відділів виконкому, депутати місцевих рад, адвокати гендерної рівності, представники організацій громадянського суспільства (ОГС) та засобів масової інформації. На тренінгу було розглянуто: цільовий підхід в управлінні; особливості гендерного підходу в соціально-економічному розвитку громади; інституціоналізація гендерної рівності; стратегічні напрямки розвитку громади та особливості гендерного аналізу в процесі розробки програм чи стратегій розвитку [16].

Проведення базового тренінгу в мерэф'янській громаді мало «сформувати позитивне ставлення до вивчення теми гендерної рівності, мотивувати до подальшої роботи з інтеграції гендерного підходу до програм та бюджетів, визначити потенційний склад гендерної бюджетної групи» [21, с.16-17]. Подальша тренінгова підготовка була спрямована на утворені в ОТГ

«гендерні бюджетні групи» (ГБГ), покликані сприяти реалізації політики гендерної рівності, забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, залучення жінок у процеси ухвалення рішень та громадське життя. Саме ці групи мають забезпечити інтеграцію гендерного підходу в діяльність органу місцевого самоврядування, до стратегічних документів громади, через проведення гендерного бюджетного аналізу існуючих програм, через створення нових програм та шляхом формування бюджету з урахуванням потреб жінок і чоловіків, дівчат і хлопців».

Особливістю тренінгової підготовки з ГОБ було те, що вона мала відбуватися «поетапно й послідовно» з «поступовим нарощуванням знань та навичок із застосування ГОБ» [21, с.18]. При цьому наступність тем мала «корелюватися з етапами бюджетного процесу, що важливо для інтеграції ГОБ у бюджетний процес» [21, с.18]. За планом навчання мало відбутися «чотири одноденні поглиблені тренінги з інтервалом приблизно в два місяці» [21, с.18]. Втім у Мерэф'янській ОТГ ця тренінгова програма була здійснена шляхом проведення двох одноденних тренінгів з інтервалом у чотири місяці [18; 19].

Такий скорочений формат навчання з ГОБ вочевидь ставить під сумнів досягнення цілей тренінгової підготовки у повному обсязі. Адже, згідно методики, під час першого тренінгу «ГБГ мають можливість скласти план роботи з інтеграції гендерного підходу в роботу виконавчого комітету. Протягом усього навчального циклу учасниці й учасники виконують практичні вправи щодо інтеграції гендерного підходу в стратегічні документи та політики, навчаються робити гендерний аналіз у різних соціально-економічних сферах, відображати потреби жінок і чоловіків у всьому їхньому розмаїтті в бюджетних програмах. Між тренінгами члени і членкині ГБГ виконують «домашнє завдання», яке допомагає їм застосувати на практиці знання, отримані під час тренінгів. Виконання завдання сприяє усвідомленню необхідності застосування гендерно розподілених даних та гендерної статистики для визначення гендерних розривів та шляхів їх подолання» [21, с.18]. Отже, часткове виконання тренінгової підготовки дає частковий результат, а не «глибші та системніші знання». Через це ускладнюється досягнення цілі щодо отримання практичних результатів – «включення гендерного компонента до стратегій та програм соціально-економічного розвитку ОТГ» [21, с.18].

Перший з двох тренінгів для ГБГ у Мереф'янській ОТГ був практично-орієнтований: «учасники не лише слухали лекційний матеріал, присвячений правильному аналізу гендерної ситуації в громаді та ідентифікації гендерно-специфічних проблем, а й виконували різні практичні кейси та вправи: застосовували ГОБ в процесі підготовки місцевих програм розвитку, робили гендерний аналіз ресурсної бази та інтегрували гендерний підхід до окремих розділів Програми соціально-економічного розвитку громади» [16]. Останній тренінг був присвячений «підходам до ГОБ на рівні громад, аналізу особливостей ідентифікації гендерно-специфічних проблем, виявленню існуючих гендерних нерівностей» [19].

Важливо зазначити, що під час участі Мереф'янської ОТГ у всеукраїнському проекті ГОБ, громада отримувала постійну консультативну підтримку з боку експертів. Це давало можливість «глибше зануритись у проблеми громади, попрацювати над чинними документами та проектами документів. Часто саме протягом консультацій вдається провести певну ревізію наявних документів і визначити програму для інтегрування гендерного підходу, а також знайти «точки входу» для ГОБ» [21, с.20]. Серед успішних прикладів наводиться консультація у Мереф'янській громаді, під час якої «працівники фінансового відділу сформуливали принцип та схему отримання інформації від керівників інших відділів виконкому міської ради для складання Програми соціально-економічного розвитку (ПСЕР)» [21, с.20]. Втім у тексті [21] не зазначено, яким чином ця консультація мала стосунок до гендерного підходу у складанні ПСЕР, бо гендерночутливі терміни у тексті не використовуються. Інтеграція гендерного підходу у ПСЕР передбачає включення гендерного компоненту в частині надання послуг, і, відповідно, спрямування заходів на задоволення інтересів і потреб жінок та чоловіків. Із результатів всеукраїнського проекту ГОБ відомо, що 13 ОТГ інтегрували гендерний підхід у ПСЕР, серед них немає жодної з Харківської області [21, с.25-26].

Мереф'янська ОТГ відзначилася у всеукраїнському проекті ГОБ розробкою та затвердженням рішення виконавчого комітету міської ради від 17.01.2019 № 17 Паспорту Бюджетної програми «Забезпечення діяльності бібліотек». На виконання Завдання 2 - «Забезпечення підвищення рівня охоплення послугами бібліотек мешканців та мешканок громади шляхом

підвищення якості послуг та розширення спектру послуг з урахуванням потреб та запитів мешканців та мешканок громади» розроблені гендерно чутливі показники програми. Зазначено, що «показники продукту включають дані стосовно кількості охоплених послугами жінок і чоловіків, а показники якості – дані про динаміку збільшення кількості відвідувань жінками та чоловіками, а також рівень їхньої задоволеності роботою бібліотечного закладу» [21, с.28].

До 2019 р. у Мереф'янській громаді не було цільової програми, відповідно до якої планувалася б робота бібліотечної мережі. Видатки на роботу бібліотек планувалися у складі загальної статті видатків на галузь культури й вираховувалися переважно з потреб утримання цих закладів. ГБГ проаналізувала існуючу ситуацію з бібліотеками шляхом проведення опитування мешканців та мешканок громади. На підставі отриманих даних було розроблено програму реформування бібліотечної мережі Мереф'янської міської ОТГ. Мета «Програми реформування та розвитку системи надання послуг бібліотечними закладами в Мереф'янській міській об'єднаній територіальній громаді на 2019-2021рр.» є гендерночутливою – «підвищення рівня охоплення послугами бібліотек *мешканців та мешканок* громади шляхом підвищення якості послуг, які надаються в бібліотечних закладах, а також розширення спектру послуг з урахуванням потреб та запитів мешканців та мешканок громади різних вікових та соціальних категорій» [22].

Варто звернути увагу, що у Програмі [22] наведена наступна гендерно розподілена статистика, втім викладена дещо некоректно – словом «чоловік» позначені, і мешканці громади чоловічої статі, і населення громади у цілому. «Наявне населення в Мереф'янській міській об'єднаній територіальній громаді станом на 01.01.2018 року складає 25252 чол., з них жінок – 13636 (54%), чоловіків – 11616 (46%), які проживають: м. Мерефа – 21901 чол. сел. Селекційне – 1474 чол., смт Утківка – 1228 чол., с. Кринички – 257 чол., с.Верхня Озеряна – 224 чол., с. Нижня Озеряна – 151 чол., с. Лелюки – 17 чол.» [16, с.4]. Отже, спостерігаємо сталу традицію застосування у громаді андрогінної лінгвістики. У Програмі кількісні дані щодо відвідувачів бібліотек також викладені гендерно некоректно: «у м.Мерефа (станом на 01.01.2017 р. – 18677 чоловік), з яких відвідують бібліотеку: чоловіків – 656, жінок – 1635», «у смт. Утківка (станом на 01.01.2017 р. – 1235 чоловік), з яких відвідують

бібліотеку: чоловіків – 364, жінок – 495», так само по сел. Селекційне, с. Верхня Озеряна [22, с.13-14].

Зібрані данні щодо кількості відвідувачів, розподілені за статтю, віковими категоріями, а також територіальною приналежністю абонентів бібліотеки, представлені в Програмі без наступного гендерного обґрунтування. Увага розробників Програми фокусується на вікових категоріях відвідувачів (жінок та чоловіків), які «переважають» інші вікові категорії: у м. Мерефа – 15-17 років, за нею слідує категорія 36-59 років, в сільській місцевості – 36-59 років, крім сел. Селекційне (переважає категорія 22-35 років) (табл. 2).

Таблиця 2 – Мереф'янська бібліотека: статистика відвідуваності [22, с.14].

Мереф'янська бібліотека: відвідуваність					
	Кількість мешканців (осіб)	Кількість читачів (осіб)	%	ч	ж
місто Мерефа	18677	2291	12	29	71
смт Утківка	1235	859	70	42	58
сел. Селекційне	1495	567	40	41	59
с. Кринички	272	-			
с. Лелюки	18	-			
с. Нижня Озеряна	153	380	82	42	58
с. Верхня Озеряна	227				

Дані таблиці 2 презентують високий рівень відвідуваності бібліотек у сільських громадах (від 40-82%) та низький у м. Мерефа – 12%. І це при цьому, що бібліотека у м. Мерефа – єдине відділення, де в читальному залі надаються інтернет-послуги [22, с.15]. Також у сільських громадах встановився поміркований гендерний баланс серед загальної кількості відвідувачів, тоді як у м. Мерефа – наявний гендерний дисбаланс (29% чоловіків та 71% жінок). Щоб знайти пояснення такої ситуації, було проведено «вивчення громадської думки» шляхом вуличного опитування 142 респондентів, з яких 24% чоловіків та 76% жінок [22, с.15]. Варто зазначити, що таке дослідження є нерепрезентативним, адже проведено без дотримання гендерного балансу у вибірці респондентів. Через це результати такого вуличного опитування, не

можуть бути покладені в основу подальшого вироблення гендерноорієнтованого бюджетного рішення.

Крім того, дані, що збираються для гендерного аналізу, висвітлення становища жінок і чоловіків та/або їхніх груп у відповідній сфері/галузі, мають бути не тільки репрезентативними, а й співставними, і що особливо важливо – доцільними для проведення гендерного аналізу бюджетної програми» [2, с.30–31]. У зв'язку з цим ГБГ має чітко усвідомлювати базові сенси гендерної політики щодо встановлення рівності прав та можливостей жінок та чоловіків на місцевому рівні. Зокрема, бібліотека, як надавач послуг, має забезпечувати рівні права та можливості жінкам та чоловікам у користуванні бібліотечними послугами. Якщо існують гендерні проблеми у послугах бібліотеки, порушення прав жінок або чоловіків на рівний доступ до послуг, інформації, на освіту, потрібно їх чітко окреслити. Ґрунтовний аналіз виявленої гендерної проблеми має спонукати ГБГ до вироблення гендерно орієнтованих рішень для їх подолання.

Саме тому твердження Програми «охоплення послугами бібліотечної мережі має гендерний перекис на користь осіб жіночої статі» [22, с.16] має бути доповнено ґрунтовним аналізом причин такої ситуації. Вивчення контенту Програми дозволяє стверджувати, що послуги Мереф'янської бібліотеки є гендернонейтральними, не виявлено фактів, що засвідчують існування переваг (або бар'єрів) в обслуговуванні жінок та чоловіків. Також у самих стандартах надання працівниками стандартних послуг – видача літератури – відсутні ознаки гендерної дискримінації, принаймні у Програмі такі факти не зафіксовані.

Якщо у Програмі висувається припущення, що ознакою гендерної дискримінації бібліотечних послуг є відсутність літератури, якої потребують жінки та чоловіки. Тоді, слідуючи такій логіці, що література в бібліотеках має бути гендерно сегрегованою – «для чоловіків» та «для жінок», програмна діяльність ГБГ може бути оціненою як така, що суперечить фундаментальним принципам гендерної теорії.

Наразі Молодіжна рада Мереф'янської громади реалізує проект, що став переможцем в рамках «Бюджету участі» Мереф'янської міської ради на 2020 рік, – «Наповнення книжкового фонду КЗ «Мереф'янська міська

центральна бібліотека» сучасною літературою» (бюджет проєкту – 49800 грн) (табл. 3).

Таблиця 3 – Розрахунок бюджету проєкту Наповнення книжкового фонду КЗ «Мереф'янська міська центральна бібліотека» сучасною літературою» [23].

№	Назва жанру	Кількість книг, шт.	Сума
1	Довідкова література - енциклопедії цікавих фактів, науково-популярні та навчальні видання	15 шт.	2944 грн.
2	Українська класика (для підготовки до ЗНО) 4930 грн.	45 шт.	4930 грн.
3	Сучасна українська проза	50 шт.	4916 грн.
4	Сучасна світова проза.	33 шт.	4444грн.
5	Сучасна філософська проза	10 шт.	1479 грн.
6	Мотиваційна література	33 шт.	4930 грн.
7	Пригодницька та фантастична проза	26 шт.	3944 грн.
8	Сучасні любовні романи	30 шт.	2950грн.
9	Фентезі та містика	20 шт.	2958 грн.
10	Детективи та історичні романи	45 шт.	6395 грн.
11	Психологічний роман	18 шт.	1479 грн.
12	Література з психології розвитку особистості	16 шт.	1972 грн.
13	Література ведення бізнесу	11 шт.	1479 грн.
14	Інфляція 10%		4980 грн.
15	Доставка		За власний рахунок
Разом		400 (проєкт)	49800 грн.

Статистичне обґрунтування проєкту представлено дещо гендерно некоректно, адже у ньому не згадуються жінки: «Вікова категорія читачів бібліотеки віком від 14 до 35 років за період січень – липень 2019 року становить 1150 чоловік» [23, дод. 1]. Водночас до проєктної пропозиції додано додаток 2 з даними щодо проведеного опитування, у якому взяли участь 111 осіб, у співвідношенні 87,4% – жінки, 12,6% – чоловіки. На питання «Чи любите Ви читати книги?» 91% опитуваних відповіли «так» (відсоток жінок та чоловіків не визначався). На питання «Який Ваш улюблений літературний

жанр?» (відсоток жінок та чоловіків не визначався): любовний роман (46,8%), пригодницький роман (46,8%), мотиваційна література та саморозвиток (44%), фентезі та містика (39,4%), українська класика, зарубіжна класика, фемінізм, література ведення бізнесу. На питання «Що Вам не подобається в Мерэф'янській міській бібліотеці?» 72% респондентів дали відповідь «застарілі книжки». Також зазначено: «Проект підтримали 301 особа».

У підсумку зазначимо, що окреслені аспекти гендерноорієнтованих практик Мерэф'янської міської територіальної громади Харківської області потребують подальшого аналізу та осмислення шляхом порівняння з успішними практиками інших ОТГ. Важливо також фокусувати увагу на виробленні науково-практичних рішень оптимального способу «спрямування» бюджетних коштів на зменшення гендерних розривів у цільових програмах ОТГ.

Література:

1. Фесенко Г., Фесенко Т. Gender Mainstreaming в культурном менеджменте современного города. *На пути к гендерному равенству: Конвенция ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин: материалы респуб. конф.*, Астана, 5 декабря 2013 г. / [редкол.: Р. Б. Сарсенбаева, Д. Ж. Нукетаева]. Астана, 2013. С. 155-160.

2. Проект рішення : «Про затвердження Плану дій із забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків Мерэф'янської міської об'єднаної територіальної громади» URL: https://drive.google.com/file/d/1t04jnSZu39TpxdJyKV5Y7JH153NXj1_k/view.

3. Кобиляцька В. Тетяна Дядченко, Мерэф'янська ОТГ: «Депутатки майже не пропускають засідань, на відміну від депутатів». URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/tetyana-dyadchenko-meref-yanska-otg-deputatky-majzhe-ne-propuskayut-sesijnyh-zasidan-na-vidminu-vid-deputativ/>.

4. Геннадій Зубко: жіноче лідерство – тренд нового українського самоврядування. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/250447792>.

5. Список членів Молодіжної ради / Мерэф'янська громада. URL: <https://merefatg.gov.ua/spisok-chleniv-molodizhnoi-radi-10-31-05-15-04-2019/>.

6. Проект рішення : «Про затвердження Плану дій із забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків Мерэф'янської міської об'єднаної територіальної громади» URL: https://drive.google.com/file/d/1t04jnSZu39TpxdJyKV5Y7JH153NXj1_k/view

7. Паспорт громади: Мерэф'янська об'єднана територіальна громада. URL: <https://merefatg.gov.ua/pasport-gromadi-10-29-53-18-08-2017/>.

8. Картка громади / Мерэф'янська громада. URL: <https://merefatg.gov.ua/structure/>.

9. Дані про педагогічних працівників закладів освіти по Мерэф'янській міській об'єднаній територіальній громаді. URL: <https://data.gov.ua/dataset/0c68c3fc-ce07-45df-97af-13b609071fe0>.

10. Стратегія розвитку Мереф'янської міської об'єднаної територіальної громади до 2027 року та План її реалізації на період 2018-2020 років. URL: <https://drive.google.com/file/d/1kZlcOWVfZUjPyQ6YOyPIKQc7rSt1wVr7/view>.
11. Комунікаційна стратегія Мереф'янської міської ради та її Виконавчого комітету на 2020-2022 роки. URL: <https://drive.google.com/file/d/1nw2p1CpvcZclpJQhyassynlYVYiT83za/view>.
12. Шахов А. В., Фесенко Т. Г. Global Gender Gap Index: презентативність України у досягненні гендерної рівності. *Гендерна політика міст: історія і сучасність*: матеріали V міжн. наук.-практ. конф., 15-16 березня 2018 р., м. Харків / Харків. нац. ун-т міськ. госп-в ім. О. М. Бекетова. Харків, 2018. Вип.6. С.110-114.
13. Гендерний профіль Харківської області. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/139/2673/94929>.
14. Протидія домашньому насильству / Мереф'янська громада. URL: <https://merefaoth.gov.ua/protidiya-domashnomu-nasilstvu-08-41-35-24-07-2019/>.
15. Шановна громадо! / «Сприяння гендерній рівності через метод форум-театру». URL: <https://merefaoth.gov.ua/news/1525787010/>.
16. Тренінг із Гендерно-орієнтованого бюджетування / Мереф'янська громада. URL: <https://merefaoth.gov.ua/news/09-09-53-19-09-2017/>.
17. Проект «сприяння гендерній рівності через метод форум-театру». URL: <http://poruch.ua/proekt-spriyannya-gendernij-rivnosti-cherez-metod-forum-teatru.html>.
18. Другий тренінг із Гендерно-орієнтованого бюджетування / Мереф'янська громада. URL: <https://merefaoth.gov.ua/news/18-59-39-02-12-2017/>.
19. Третій тренінг із Гендерно-орієнтованого бюджетування / Мереф'янська громада. URL: <https://merefaoth.gov.ua/news/16-11-46-20-03-2018/>.
20. Фесенко Т. Г., Фесенко Г. Г. Контент-аналіз управління проектами гендерного бюджетування. *Управління розвитком складних систем*. 2017. № 30. С. 84-91.
21. Запровадження гендерноорієнтованого бюджетування в об'єднаних територіальних громадах України: підхід та досвід Національного Демократичного Інституту / Т. Іваніна, О. Кисельова. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/536/GRB-handbook.pdf>.
22. Програма реформування та розвитку системи надання послуг бібліотечними закладами в Мереф'янській міській об'єднаній територіальній громаді на 2019-2021рр. URL: <https://drive.google.com/file/d/1xOHG2ISoSEISsASRgoEeIwD0MFjVETs/view>.
23. Наповнення книжкового фонду КЗ «Мереф'янська міська центральна бібліотека» сучасною літературою. URL: <https://meref.pb.org.ua/projects/archive/285/show/17>.
24. Фесенко Т. Г., Фесенко Г. Г. Управління архітектурою проектних дій державної програми (на прикладі цільової програми «Молодь України»). *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2016. № 1(57). С. 96-106. URL: <http://www.pmdp.org.ua/index.php/ru/2016/1-57-2016?id=1440>.